

Archeologisch noodonderzoek in de Basiliek OLV van Troost te Vilvoorde

Definitieve rapportage van de bekomen resultaten

De Vriendt Ben

AS- Rapportage 2009-31

Opdrachtgever:
Karmelietessen
Trooststraat 2
1800 Vilvoorde

Opgraving ☒

Prospectie ☐

Vergunningsnummer: 2009/340

Datum aanvraag: 06/11/09

Naam aanvrager: Ben De Vriendt

Naam site: Vilvoorde, Trooststraat (OLV - Troostkerk)

© 2010

Archaeological Solutions bvba, Lange Nieuwstraat 42, 2800 Mechelen

Foto's: Archaeological Solutions (tenzij anders vermeld)

Tekeningen: Archaeological Solutions (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

Voor inhoud en strekking van ondertekende artikels zijn de auteurs zelf verantwoordelijk.

Inhoudstafel

1.	Inleiding	4
2.	Context van de opgraving en werkmethode	4
3.	Administratieve gegevens van het terrein	5
4.	Literatuurstudie	5
4.1	De geschiedenis van de vilvoordse karmelietessen	5
4.2	De geschiedenis van het Sint-Nicolaashospitaal	7
4.3	De bouwgeschiedenis van de Basiliek OLV Troost	8
5.	Veldwerk	12
5.1	Bouwstenen van de kerk	13
5.1.1	Huidige en oudere vloerniveaus	13
5.1.2	Funderingen	16
5.1.3	Pilaren	19
5.2	Oudere structuren	21
5.3	Begravingen	24
5.4	Overige sporen	30
5.5	Vondsten	33
6.	Literatuurlijst	36
7.	Bijlagen	37

1 Inleiding

In het bestek voor de binnenrestauratie, interieurherinrichting en de aanleg van verwarmingskanalen in de Basiliek OLV van Troost te Vilvoorde, werd een archeologische noodinterventie voorzien en gefinancierd. Dit maakte een onderzoek van het bodemarchief (23/11/2009- 5/02/2010) mogelijk, voor het vernield werd.

Gezien de lange geschiedenis van de Basiliek OLV van Troost in Vilvoorde, kloosterkerk van de karmelietessen, bevat de site een belangrijk bodemarchief dat inlichtingen bevat die essentieel zijn voor de bouwgeschiedenis van dit monument. Met de bouw van de huidige kerk werd gestart in 1663. De kerk is ontstaan uit de 1641-1646 uitgebreide Sint-Niklaaskapel die het zusterkoor vormde. Deze kapel maakte deel uit van het Sint-Niklaashospitaal.

2 Context van de opgraving en werkmethode

De archeologische noodinterventie gebeurde naar aanleiding van de restauratie en de herinrichting van het kerkinterieur. De plaatsing van verwarmingskanalen onder het vloerniveau was eveneens voorzien. Hiertoe moest de bestaande tegelvloer plaatselijk worden afgebroken en afgegraven tot een gemiddelde diepte van 100 cm onder het bestaande vloerniveau.

De op te graven zone werd verdeeld in 9 werkputten. Acht ervan (WP 1-5, 7-9) bevinden zich in de centraalbouw of kapel van de Basiliek. Werkput 6 bevindt zich in het priesterkoor.

De archeologische opgraving verliep volgens het volgende chronologische schema:

1: Opbraak van de huidige tegelvloer met uitgraving van de ondervloer/ het legbed van de tegelvloer. Deze uitbraak gebeurde onder toezicht van de archeoloog, tot de diepte bepaald door de archeoloog.

2: Na het verwijderen van de tegelvloer en het legbed werd manueel verder uitgegraven. De uitgraving gebeurde per 25 cm. De archeoloog registreert de aangetroffen sporen waarna verder verdiept kan worden. Er werd niet dieper gegraven dan nodig voor de aanleg van de leidingen.

Rekening houdend met de bouwgeschiedenis van het monument, het uit te graven bodemvolume en een opgravingsploeg van 1 archeoloog en 2 arbeiders¹ voor het manueel uitgraven van de tracés, werd voor het archeologisch onderzoek een termijn vooropgesteld van maximum 40 werkdagen. Deze termijn werd verlengd met een week naar aanleiding van het uitgraven van één extra werkput.

Voor de rapportage werd een termijn voorzien van 15 werkdagen.

Onderhavig onderzoek werd uitgevoerd door projectarcheoloog Ben De Vriendt en archeologen Alfonso Medinilla en Karen Laisnez, allen in dienst van projectbureau Archaeological Solutions BVBA.

De begeleiding en bijkomende advisering gebeurde door mevr. Marlies Fret van het Agentschap R-O-Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed.

De rapportage vond plaats van 8 februari tot 5 maart 2010.

¹ Archaeological Solutions BVBA opteerde om te werken met twee archeologen en één arbeider.

3 Administratieve gegevens van het terrein:

Gemeente:	Vilvoorde
Plaats:	Trooststraat 2
Toponiem:	/
Provincie:	Vlaams-Brabant
Opdrachtgever:	Karmelietessen
Uitvoerder:	Projectbureau Archaeological Solutions BVBA
Bevoegd gezag:	Agentschap R-O-Vlaanderen - Entiteit Onroerend Erfgoed Mevr. Marlies Fret
Gemeentecode:	VIL-09-TRO
Administratief nummer opgravingsvergunning:	2009/340: vergunning tot het uitvoeren van een archeologische opgraving t.a.v. Dhr Ben De Vriendt 2009/340(2): archeologische controle met een metaaldetector t.a.v. Dhr. Ben De Vriendt
Locatie onderzoeksgebied:	De Basiliek OLV van Troost is gelegen in de stadskern van Vilvoorde.
Kadastrale gegevens:	Vilvoorde (Vilvoorde) Afdeling 2, Sectie D, Perceel 874 C
Periode:	Middeleeuwen/ Nieuwe en Nieuwste Tijd
Complexiteit:	Kerk
Beheer en plaats documentatie:	Projectbureau Archaeological Solutions BVBA, Paardenstraatje 3, 2800 Mechelen (met digitale evenals analoge copies aan de opdrachtgever, Agentschap R-O-Vlaanderen Onroerend Erfgoed Brussel, Agentschap R-O-Vlaanderen Onroerend Erfgoed afdeling Vlaams-Brabant en het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed ten behoeve van de CAI)
Beheer en plaats vondsten:	(Vanaf uiterlijk 01/08/2010) Karmelietessen Trooststraat 2 1800 Vilvoorde

4 Literatuurstudie

Om de resultaten van deze opgraving te kunnen situeren, was een uitgebreide literatuurstudie onontbeerlijk. Deze studie omvat achtereenvolgens de geschiedenis van de Vilvoordse karmelietessen, het Sint-Nicolaashospitaal en de bouwgeschiedenis van de Basiliek OLV van Troost.

4.1 De geschiedenis van de karmelietessen te Vilvoorde

4.1.1 Val des Trois Marie

De oorsprong der Vilvoordse karmelietessen is te vinden in Luik en gaat terug op de persoon van Jean Soreth. Soreth was sinds 1451 prior-generaal van de Karmelieten en staat bekend als stichter van de Orde van de Karmelietessen. In 1457 stichtte hij het Karmelietessenklooster te Luik, beter gekend als Val des Trois Marie. Het klooster bleek echter geen lang leven beschoren.

Toen de Luikenaars de door de hertog van Bourgondië opgedrongen Louis van Bourbon, een neef van de hertog, niet als prins-bisschop aanvaardden, barstte een burgeroorlog los. In 1468 belegerde Karel de Stoute de stad en nam ze met geweld in. Ten prooi van de vlammen vielen ook de kerk en het klooster van de zusters Karmelietessen.

4.1.2 De karmelietessen naar het begijnhof van Steenvoorde

Gevolg gevend aan een suppliek vanwege hun prior-generaal, de voornoemde Jean Soreth, schonk de hertog hen in 1469, als schadeloosstelling, een deel van het begijnhof van Steenvoorde, en de hieraan verbonden goederen. Dit begijnhof even buiten Vilvoorde, meer bepaald in Peutie, was gesticht rond 1239.

Het opgedrongen nabuurschap van en deling met de Karmelietessen werd niet in dank aanvaard door de begijnen. Zodra de hertog overleed begon een bijna dertig jaar aanslepend juridisch touwtrekken tussen beide religieuze gemeenschappen omtrent verloren of verworven rechten. De Karmelietessen scheidden het deel van het begijnhof dat hen was toegewezen af en startten de cultus van het Mariabeeld. Dit werd namelijk uit de nis van de omheiningsmuur gehaald en plechtig in de begijnhofkerk opgesteld.

Beide instellingen kregen ook een eigen naam: "'t begijnhof van Steenvoort" en "'t godshuis van onze Lieve Vrouw ten Troost". Daar waar de Karmelietessen steeds in aantal toenemen, is het met de begijnengemeenschap erger gesteld. In 1553 is hun aantal teruggevallen tot amper negen.

4.1.3 Vlucht naar Mechelen

De godsdiensttroebelen in de tweede helft van de 16e eeuw zullen leiden tot de plundering en vernieling door brandstichting van het godshuis te Steenvoorde. De zusters zullen uiteindelijk vluchten naar Mechelen alwaar zij hun intrek nemen bij de broer van de toenmalige priorin.

4.1.4 Terugkeer naar Vilvoorde

In 1585 nam Alexander Farnese, gouverneur-generaal van de Nederlanden, de religieuzen van O-L-Vrouw-van-Troost in bescherming. Met de hulp van aartsbisschop Jean Hauchin kon het stadsbestuur van Vilvoorde ertoe bewogen worden de gebouwen van het Sint- Nicolaashospitaal, gelegen binnen de stadspoorten, aan de Karmelietessen over te dragen. Dit was mede als compensatie voor de wederrechtelijke afbraak en verkoop, door de stadsmagistraten, van de resten van het begijnhofklooster in Peutie.

4.1.5 Gaan en keren

Nog vijf maal zouden de zusters in de loop van de 17^e eeuw met het miraculeuze Mariabeeld op de vlucht slaan. Een eerste maal naar Brussel in 1622, een tweede maal in 1635, ditmaal per schip naar Antwerpen, vervolgens tot tweemaal toe in 1667 naar Brussel en een laatste maal in 1695 naar Mechelen.

Op 5 november 1796 wordt de kloostergemeenschap en het beeld voor de laatste keer uitgedreven om uiteindelijk in 1802 samen terug te keren en de Vilvoordse kerk van OLV ten Troost te heropenen (De Jonge 2000: p. 129).

Het miraculeuze Mariabeeld

De geschiedenis van de Vilvoordse Karmelietessen kan niet verteld worden zonder het te hebben over het miraculeuze Mariabeeld. Tot op de dag van vandaag immers bezit dit beeld een grote aantrekkingskracht.

Volgens de legende werd het beeld in 1247-48 geschonken aan de begijnen van Steenvoorde door hertogin Sofie, in 1241 gehuwd met de Brabantse hertog Hendrik II en dochter van de H. Elisabeth van Thüringen. Het beeld zou vervaardigd zijn voor 1231 en niet in de Zuidelijke Nederlanden (Marijnissen 1963: p. 79).

De Karmelietessen zullen dit beeld opeisen om het daarna nooit meer af te staan.

Nadat het begijnhofklooster in 1578 was afgebrand door de Geuzen, vluchtten de Karmelietessen met het beeld naar Mechelen. Ook in hun toenmalige residentie aldaar kende het Mariabeeld een volkstoeloop.

Dat het Mariabeeld nog niets van zijn aantrekkingskracht en betekenis heeft verloren, blijkt uit het feit dat het zoeken naar een nieuwe plaats voor het beeld mede aan de basis ligt van de lopende restauratie van het interieur van de Basiliek.

4.2 Het Sint-Nicolaashospitaal

De beschikbare literatuur aangaande het Sint-Nicolaashospitaal is schaars. De oudste vermelding gaat terug tot 1260. Toentertijd beschikte deze kerkelijke instelling over een bestuurder, een kapelaan en verscheidene broeders en zusters (Verbesselt 1972: p. 56).

Uit de naam van de patroonheilige, Sint-Niklaas, mag afgeleid worden dat de eerste bestemming de reizigers² aanging en aldus in verband kan worden gebracht met de opkomst van de steden in de 11^e en 12^e eeuw (Verbesselt 1972: p. 64). Wanneer precies het hospitaal werd gesticht is echter onbekend.

De hoofdbestemming was een onderkomen te bezorgen aan de pelgrims en reizigers, alhoewel het in latere tijden meer als bedelaarshuis diende. Er bevonden zich een aantal kamertjes voorzien van bedden en dekens.

Hoe het hospitaal eruitzag is onbekend. Het enige document dat hier wat meer informatie over verschaft is een akte uit 1586. Deze akte bepaalde dat alle rechten op het

² Vandaar ook de ligging nabij één van de stadsingangen, meer bepaald de Leuvense poort.

Sint-Nicolaashospitaal toekwamen aan de zusters waarna het aan de gemeenschap van karmelietessen werd overgedragen. Het gasthuis stond erin omschreven als zijnde de kerk met alle aanpalende huizen en terreinen, doch begrensd door de straat die liep tussen de herberg 'De Sterre' en de kerk van het gasthuis. Langs de voorzijde paalde het Sint-Nicolaashospitaal aan de Meer en aan de achterzijde liep het op de stadswallen uit.

De stadskaart van Vilvoorde van Jacob van Deventer (circa 1560) is de enige kaart waarop het Sint-Nicolaashospitaal waarneembaar is. Het hospitaal bevindt zich dichtbij de Leuvensepoort langsheen de Meer.

- 1: OLV kerk
- 2: de Grote Markt
- 3: de Meer
- 4: het Sint-Nicolaashospitaal
- 5: de Leuvense poort

Op het moment dat de zusters er hun intrek namen, was het Sint-Nicolaashospitaal onbewoond en bevond het zich in een bedenkelijke, zelfs enigszins ruïneuze toestand (Biesemans 2006: p. 192).

Uiteindelijk zal een nieuw gasthuis worden opgericht recht tegenover de oude woonst. Het Sint-Nicolaashospitaal zal aldaar blijven bestaan tot 1796 wanneer de burgerlijke godshuizen worden opgericht (Verbesselt 1972: p. 62).

4.3 De bouwgeschiedenis van de Basiliek OLV van Troost

4.3.1 Politieke achtergrond:

De OLV ten Troost te Vilvoorde kan aanzien worden als een directe erfenis van het aartshertogelijk réveil onder Albrecht en Isabella. De aartshertogen voerden een bewuste politiek van wederopbouw en vernieuwing³, gevoed door contrareformatorische denkbeelden (De Jonge 2000: p. 9).

Deze actieve religieuze politiek werd zowel op het kleinste als op het meest monumentale schaalniveau gevoerd: van het schenken van een precieus kroontje voor het miraculeuze Mariabeeld (karmelietessen, Vilvoorde) en het sponsoren van relatief bescheiden renovaties tot het financieren van terreinaankopen (capucijnen, Tervuren en Mechelen), nieuwe gebouwen of van de binnenafwerking van een hele kerk (jezuïeten, Brussel) en klooster (ongeschoeide karmelietessen, Brussel) (De Jonge 2000: p. 26).

³ Dé exponent van deze actieve religieuze politiek evenwel was Scherpenheuvel. In 1605 werd van start gegaan met de bouw van het bedevaartsoord dat niet zozeer praktisch als militair bolwerk moet fungeren, maar dat zich in de eerste plaats op politiek-religieus vlak moet manifesteren als verdediging tegen het protestantisme.

4.3.2. De bouw van het zusterkoor

Zoals reeds vermeld kwam in 1586 het Sint-Nicolaas hospitaal in het bezit van de karmelietessen. De aan het hospitaal verbonden kapel werd de nieuwe thuisbasis voor het miraculeuze Mariabeeld.

De kapel bleek echter te klein en (net zoals het hele hospitaal) in een bouwvallige staat: *... in welck cappelle de supplie.n boven daer maecken hebben een cleyn hangen. choorken om den goddel. dienst daer in te doen maere alsoo de spplt. Wel in t'getal syn ende op het voorsch. choorken muet comen tusschen de 50 ende sestich t'oomen het welck causeert bangich ende siecke, soo datter in Corte iaeren veel ionge religieusen gestorven syn, daerom sy genoodsaecht syn geweest door advies van sekere doc-teren een andere groot choir te laeten maecken* (De Jonge 2000: p. 146).

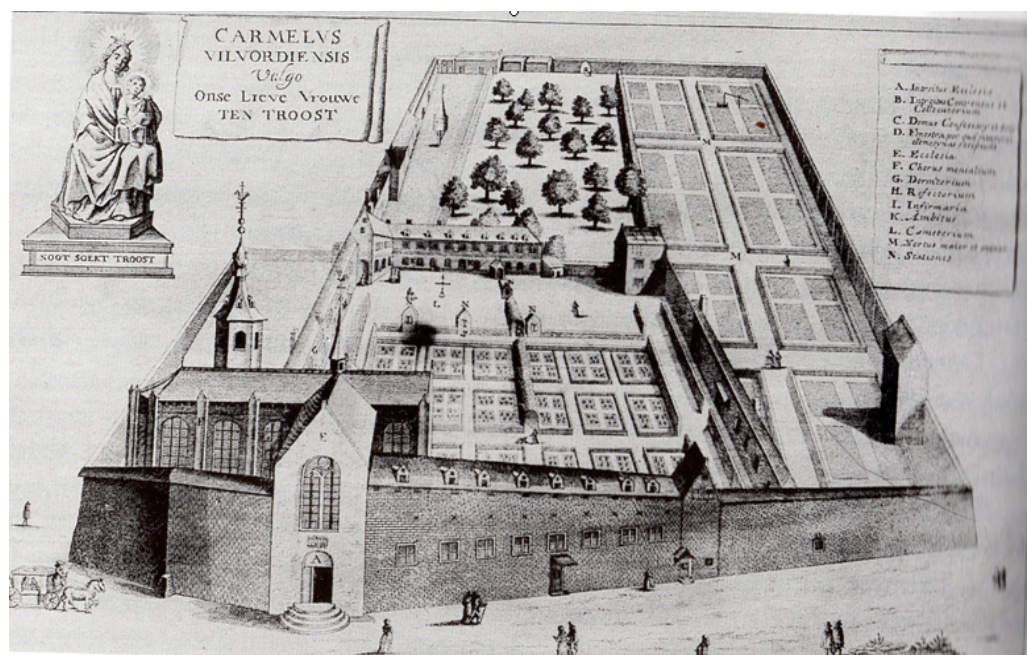
Het voornoemde "choorken" bevond zich buiten de eigenlijke kapel waardoor de zusters, terwijl ze de getijden lazen en zongen, ten prooi waren aan weer en wind (Biesemans 2006: p. 251).

Na een hele reeks van rekwesten tot de Rekenkamer van Brabant en de stad Brussel werd in 1643 met de verbouwingen van de bestaande kapel en de bouw van het nieuwe koor gestart (De Jonge 2000: p. 129).

De werken werden uitgevoerd door een zekere Pier Dufour en werden voltooid in 1646.

Deze toestand is goed waarneembaar op het plan van het Troostklooster met de kerk gepubliceerd in de 'Chorographia Sacra Brabantiae' van Antonius Sanderus, 2^e uitgave, 1726. De oorspronkelijke ets werd vervaardigd in de 2^e helft van de 17^e eeuw.

De vroegere kerk, in basilicavorm, is duidelijk merkbaar; men betrad ze rechtstreeks vanop de Meer, zonder voorhof. De kerk lag in de diepte. Onmiddellijk achter en haaks op de kerk zien we het zusterkoor en de klokkentoren die kort voordien voltooid werden (Biesemans 2006: p. 146).

4.3.3 De Centraalbouw en het priesterkoor

Het is onduidelijk of de zusters reeds van bij de bouw van het nieuwe zusterkoor met het idee speelden een volledig nieuwe kerk te construeren. Feit is wel dat er voorafgaand aan de bouw van de nieuwe kapel niet minder dan zeven voorontwerpen werden gemaakt.

In de plannen valt op hoe de 17de-eeuwse architecten gezocht hebben naar een architecturale oplossing om een centraalbouw - voor de openbare verering van het miraculeuze Mariabeeld in de kerk bewaard- en een longitudinaalbouw- voor het afgesloten zusterkoor- te combineren.

De keuze voor een centraalsymmetrisch grondplan voor een Mariale devotiekerk hoort thuis binnen een oudere architecturale traditie in de Zuidelijke Nederlanden, waarin de Basiliek van Scherpenheuvel een cruciale rol speelde (De Jonge 2000: p. 142).

Eind van het jaar 1662 wordt een document opgesteld waarin de karmelietessen het plan goedkeuren voor de oprichting van een nieuwe kerk. Het document bevat onder meer de namen van de ontwerper en de architect (Biesemans 2006: p. 256). De kerk werd opgetrokken naar tekeningen van broeder Macharius, gerealiseerd onder supervisie van architect Peeter Merx en andere deskundigen. Wellicht gaat het hier over Pierre-Paul Merckx, een leerling van architect Fransquart, vanaf 1674 architect van de stad Brussel (Waegeman 1999: p. 5).

De nieuwe kerk bleef uiteindelijk naar het oosten gericht. Deze oplossing hield de minste verbouwingswerken in en leek financieel het meest haalbaar (De Jonge 2000: p. 138). Er werd gekozen voor een zeshoekige centraalbouw met koepel, die -in tegenstelling met de stenen koepel van Scherpenheuvel- slechts in lichte materialen, hout- en stucwerk, werd uitgevoerd. Het zou de eerste voltooide koepel zijn, gerealiseerd binnen de Nederlanden na Scherpenheuvel en zal later model staan voor andere kerken.⁴

De nood aan klinkende munt om zowel de arbeiders als de materialen te betalen bleek groot. De toenmalige priorin neemt een belangrijke beslissing en zal het gouden kroontje met edelstenen bezet en van uitzonderlijke waarde, geschonken door de infante Isabella, te gelde maken.

De opbrengst garandeerde een bijna ononderbroken voortzetting van de werkzaamheden, zodat de kerk in een minimum van tijd kon afgewerkt worden. De kerk werd voltooid in 1665 en geconsacreerd in 1671 (Biesemans 2006: p. 258).

4.3.4 Beschrijving van de huidige kerk⁵ (toestand vóór de lopende restauratie)

Het éénbeukige zusterkoor omvat drie rechthoekige traveeën en is het oudste gedeelte van de kerk. Het werd verhoogd en is bereikbaar via een trap⁶.

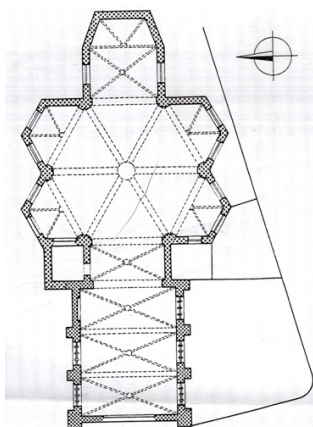
Dit gedeelte was voorbehouden voor de zusters. Links en rechts tegen de muur bevond zich het zitgestoelte. Een smeedijzeren hekken, nog zichtbaar op oudere foto's, sloot tot in de jaren 1960⁷ de zusters van de gelovigen af.

⁴ OLV van Goede Bijstandkerk (Brussel, 1664), Maeskapel aan het koorhoofd van de Sint-Michielskerk (Brussel, 1673)

⁵ Het roerend patrimonium wordt hier niet besproken.

⁶ Deze trap bevond zich links en bestaat uit 6 treden. In de toekomst zal deze trap terug rechts te vinden zijn, zoals eertijds het geval was.

⁷ Tot voor Vaticanum II

Tussen het zusterkoor en de kerk is een smalle overgangstravee merkbaar. In deze ruimte is de verhoging verwerkt tussen schip en koor. Tijdens de voorbereidingswerken van de huidige restauratie werd de paradijsgang terug zichtbaar. Dit maakte het de zusters mogelijk om, vanuit het klooster, het koor te betreden zonder gezien te worden.

Het schip is van jongere datum, 1665, en omvat een zes-hoekige, centrale ruimte in stervorm met zowel ten noorden als ten zuiden twee driezijdige absissen. Dit deel was van oudsher voorbehouden aan de gelovigen. Bovenin het schip is een eenvoudige koepel aangebracht, die geschraagd wordt door zes pilaren.

De toegangspoort voor de gelovigen bevindt zich in het zuiden. Het portaal wordt van de kerk afgesloten door een kunstig tussenschot met daarin een smeedijzeren hek verwerkt.

In het noorden, links in de hexagoon, bevindt zich een barokke houten deur die de verbinding maakt met het klooster.

In de oostpartij is het pentagonaal priesterkoor ondergebracht, eveneens daterend van 1665.

Van kerk tot Basiliek

Op 7 mei 2006 werd de kerk Onze-Lieve-Vrouw van Troost door kardinaal Danneels tot basiliek verhoften.

Er zijn drie redenen waarom de Troostkerk in aanmerking kwam voor de nieuwe titel. Een basiliek is een kerk van bovenlokaal belang. Meestal gaat het om een bedevaartsoord, wat in Vilvoorde het geval is. Ten tweede moet een basiliek zeer oud en gerenommeerd zijn. De Troostkerk is gesticht door de stichter van de Karmelietessen. Er bestaan zo maar drie kerken en die in Vilvoorde is het enige exemplaar dat onafgebroken blijft bestaan. De derde voorwaarde is de architectuur. Zowel de kerk als het klooster in Vilvoorde zijn opgetrokken in dezelfde mooie bouwstijl.

4.3.5 De huidige restauratie

De Mariadevotie ligt aan de basis van de huidige restauratie, waarbij de devotionele ruimte apart komt te liggen van de centraalbouw waar de devotie verspreid zat. Er zit ook een technisch aspect aan vast. Destijds was dat iets markanter: de kaarsen vervuilden de kerk. Vandaar dat men die kaarsen excentrisch wil gaan plaatsen. De devotieruimte komt in de voorsas, bij de ingang van de kerk. Hier komt een ingerichte ruimte waar het miraculeuze Mariabeeld geplaatst zal worden.

De mensen die binnen komen alleen voor devotie moeten niet meer in de kerk binnen. Het kan ook zijn dat het hek dicht gaat. Dan kun je de kerk zien zonder ze binnen te gaan⁸.

⁸ Interview met architect Jos Roux

5 Veldwerk

Het opgravingsvlak werd verdeeld in negen werkputten. Deze verdeling en de volgorde van opgraven werd grotendeels bepaald door organisatorische omstandigheden.

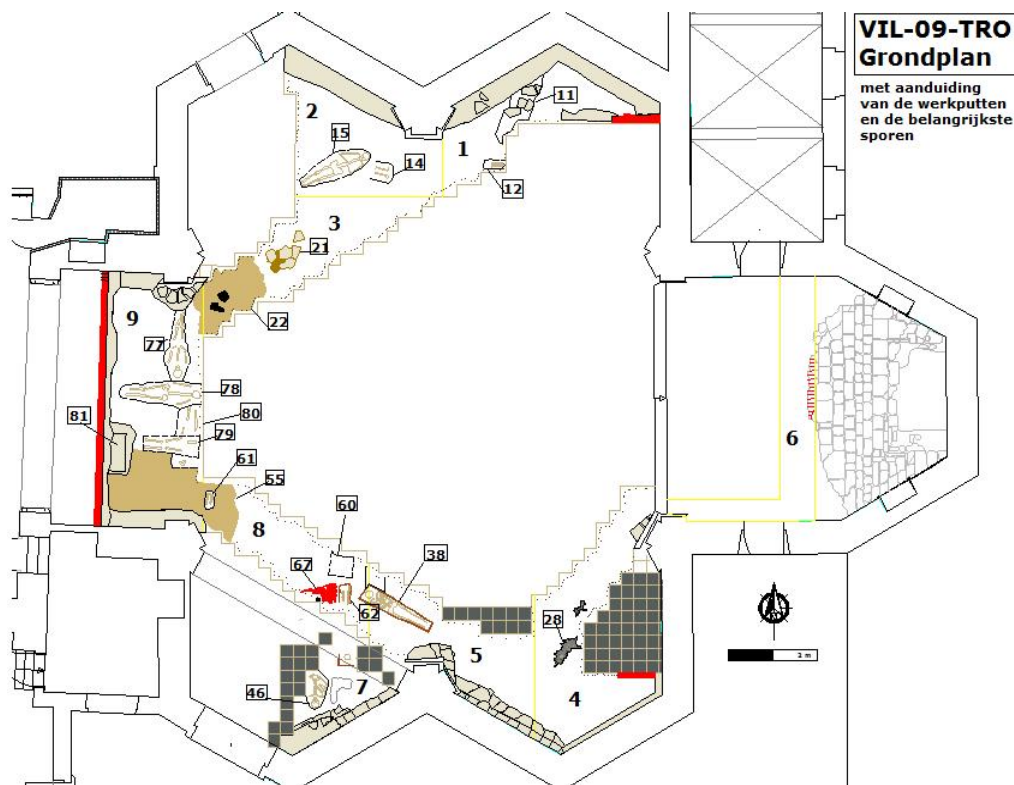
Werkput 1,2,3,5,8 en 9 werden uitgegraven tot op een diepte van 1 m. Werkput 4 en 6 tot op een diepte van 70 cm.

Het opgravingsvlak bleek in alle werkputten zwaar verstoord. De vele begravingen in de kerk liggen daar aan de basis van.

In totaal werden zes profielen geplaatst. Enkel het profiel in werkput 8 toont een duidelijke stratigrafie.

In totaal werden 84 sporen onderscheiden. Het merendeel van de sporen is gerelateerd aan de bouw van de kerk en latere verbouwingen. 14 sporen zijn gerelateerd aan begravingen en tot slot gaan 12 sporen vooraf aan de bouw van de kerk.

5.1 De bouwstenen van de kerk

5.1.1 Huidige en oudere vloerniveaus

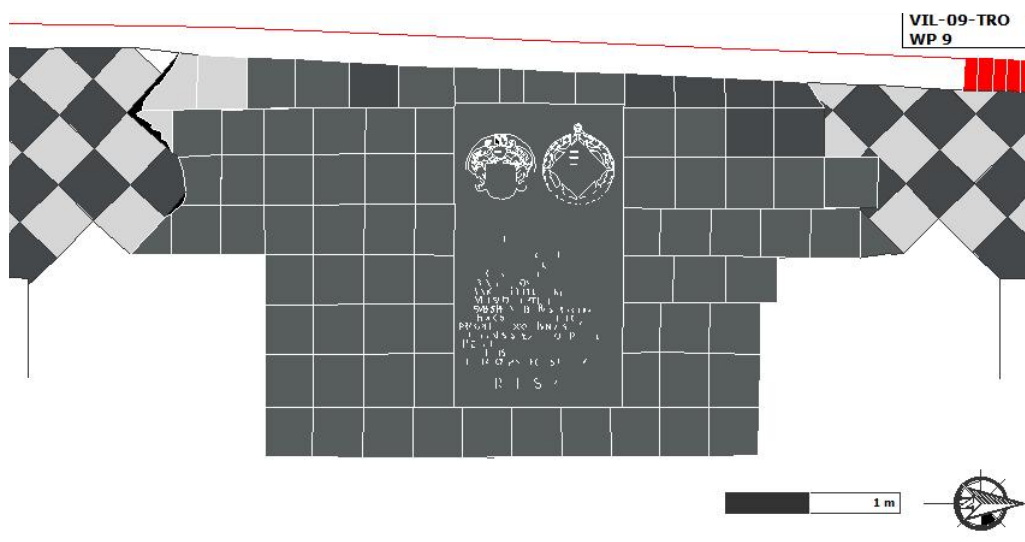
De centraalbouw

De huidige tegelvloer (S01) in de kapel bestaat uit tegels (28 cm * 28 cm) in Noir de Mazy (en Maasland kalksteen). Het is echter onbekend wanneer deze vloer werd gelegd. Het legbed van de tegels (S02) bestaat uit geelachtig zand en is maximaal 5 cm dik.

Aan de oostzijde van de kapel bevindt zich (zowel in WP1 als in WP4) een bakstenen constructie (=S04, S27) ter ondersteuning van de vloer. Deze constructie is 110 cm lang en gaat 30 cm diep. Het betreft hier herbruikte bakstenen, alsook misbaksels. De bakstenen zijn gevat in een kalkrijke mortel.

Bij het verwijderen van het houten meubilair aan de overgang van de centraalbouw naar het zusterkoor, werden de restanten van een ouder vloerniveau (origineel?) zichtbaar. Het betreft hier gegroefde tegels (28 cm* 28 cm) in een zwart/wit dambordpatroon. Ook werden enkele van deze tegels herbruikt bij de aanleg van de huidige vloer. Onderstaande tekening toont de westelijke grens van de centraalbouw. Bemerk ook de grafsteen in het midden (zie 5.3.2.2.3)

Het priesterkoor

Het priesterkoor is opgehoogd met twee treden waarop het altaar met zicht naar de gelovigen stond. Links en rechts in de pentagoon vinden we deuren; de linkse geeft toegang tot de sacristie, de rechtse tot een open, ommuurde binnenruimte.

Ook in het priesterkoor werd na afbraak van een bakstenen constructie waarop het altaar rustte, een ouder vloerniveau zichtbaar. Het betreft hier zandstenen tegels met een variërende grootte. Deze vloer wordt langs de westelijke zijde afgesloten door een rij bakstenen.

Ook in het priesterkoor werd gegraven. In werkput 6 (diepte 60 cm, gele zone) werden geen noemenswaardige sporen of structuren aangetroffen.

Omwille van de geringe diepte van deze werkput (temeer daar het priesterkoor reeds verhoogd is ten opzichte van de centraalbouw) werden geen funderingen aangetroffen. Wel werd een onbeschilderd stuk van de rechter zijmuur zichtbaar (S40). Het materiaal (zandsteen) en de mortelsoort zijn dezelfde als deze gebruikt voor de centraalbouw.

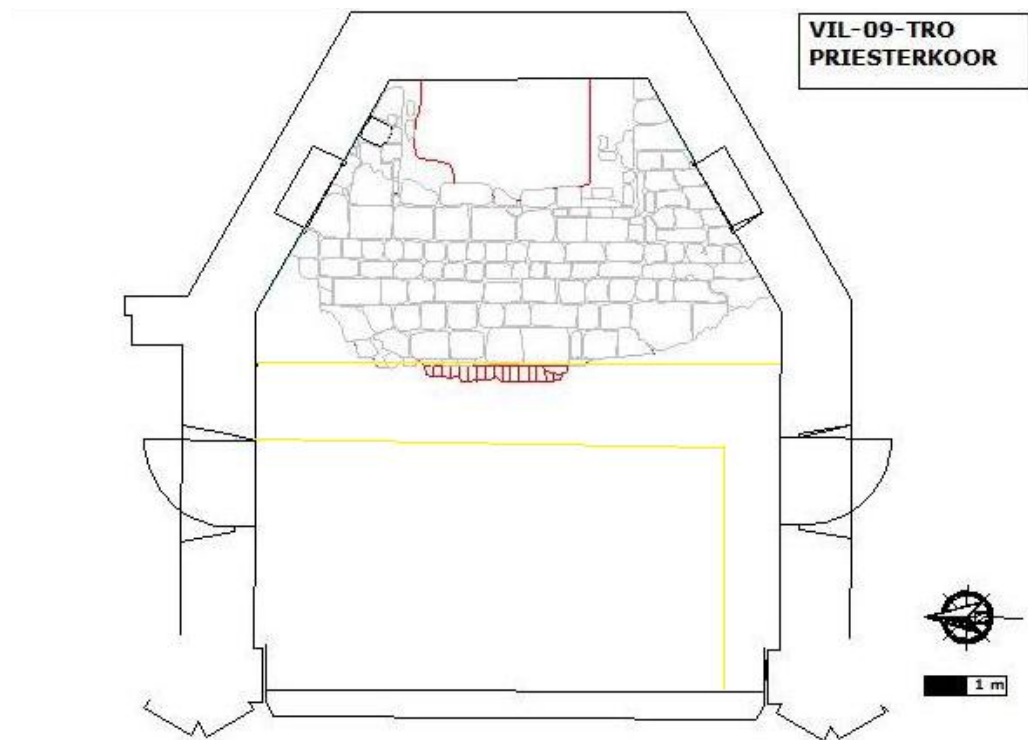
De dorpels van beide deuren (S43, 127cm*10cm*27cm) zijn, net als de twee treden, gemaakt uit Belgische Blauwe Hardsteen.

Dat het vloerniveau oorspronkelijk iets lager lag, is duidelijk te zien aan S41. Deze bakstenen constructie werd in de toenmalige deuropening gemetseld en verhoogde aldus de ingang met zo'n 25 cm.

Langsheen het gehele oostprofiel is op een diepte van 25 cm een dun, roodkleurig laagje (1 cm) zichtbaar. Het laagje bestaat uit baksteengruis en is ook waarneembaar

in enkele profielen in de centraalbouw. Aldus bestaat de mogelijkheid dat deze laag overeenstemt met het oorspronkelijke vloerniveau en dat bijgevolg de centraalbouw en het priesterkoor zich toen op hetzelfde niveau bevonden.

Ter ondersteuning van de twee treden die toegang geven tot het priesterkoor, werd een bakstenen constructie (S42) gemetseld. De constructie bestaat uit vijf rijen bakstenen (met verschillende afmetingen), is zo'n 30 cm dik en strekt zich vermoedelijk uit over de gehele lengte van de trap.

Het zusterkoor

Tijdens de huidige restauratiewerken (met name het verwijderen van het zitgestoelte) werden ook in het zusterkoor twee oude vloerniveaus zichtbaar. Langsheen het zitgestoelte (zowel langs de noord- als zuidkant) loopt een vloertje met rood en zwarte tegels (12*12 cm) in dambordpatroon. Deze vloer doorsnijdt een andere vloer, die gelijkaardig is aan het oudste vloerniveau in de centraalbouw (NO-ZW georiënteerd, zelfde materiaal, gegroefde tegels, weliswaar iets kleiner nl 20*20 cm). Dit vloerniveau is slechts plaatselijk zichtbaar; de rest werd overgoten met beton.

5.1.2 De funderingen van de kapel

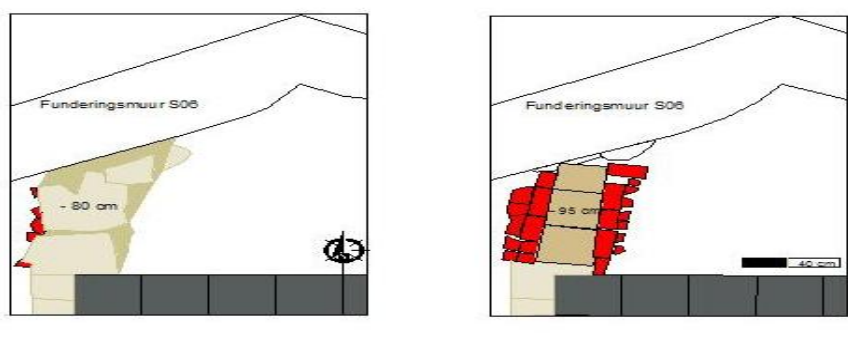
De uit te graven zones bevonden zich steeds langs de zijanten van de centraalbouw of kapel. Dit liet toe een duidelijk beeld te bekomen van de funderingen van de kapel, weliswaar tot op een diepte van 1 m.

Hoewel opgetrokken in hetzelfde materiaal, bleek er toch een verschil in opbouw tussen de vier driezijdige absissen. Deze worden dan ook apart besproken.

De funderingsmuur in de twee noordelijke absissen:

Muur S06 werd zichtbaar op een diepte van 56 cm beneden het huidige vloerniveau en steekt 40 cm verder uit dan de muur die erop rust (S05). De funderingsmuur is opgebouwd uit onregelmatige blokken zandsteen, waarin heel wat kleinere baksteenfragmenten kunnen worden opgemerkt. De stenen zijn gevat in een zanderige mortel.

Gootje S11

In werkput 1 werd op een diepte van 80 cm beneden het huidig vloerniveau (Afbeelding links) en haaks op de funderingsmuur, een zandstenen constructie merkbaar. Het betreft hier vlakke zandstenen blokken.

Na het verwijderen van deze zandstenen werd een gootje zichtbaar. Rondom het gootje was een bakstenen constructie gemetseld. Het gootje loopt dood op funderingsmuur S06. Gezien het traject van het gootje slechts in beperkte mate kon gevolgd worden (enkel aanwezig in werkput 1), was het onmogelijk uit te maken of er een verval op zit en in welke richting het verder loopt.

De funderingsmuur in de zuid-oostelijke absis:

In deze zijde van de centraalbouw is de situatie ietwat anders. Daar waar in de noordelijke zijde de overgang tussen zijmuur en fundering direct is, werd in de zuidelijke zijde tussen beide in nog een rij zandstenen (S26) gemetst. Deze rij begint op een zelfde diepte (min 56 cm) als de funderingsmuur aan de overzijde en is qua materiaal identiek aan de zijmuur.

Funderingsmuur S36 is (net als in de noordzijde) opgebouwd uit onregelmatige blokken zandsteen. Ook hier bevat de muur baksteenfragmenten.

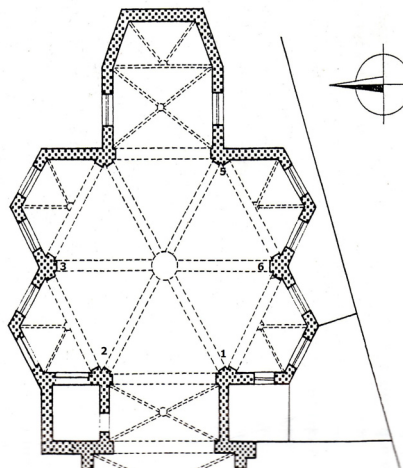

De funderingsmuur in de zuid-westelijke absis:

In de zuid-westelijke absis bevindt zich de toegangspoort voor de gelovigen. Van de funderingsmuur bevindt zich slechts een klein deel binnen de grenzen van werkput 7. Muur S48 (min 30 cm) bestaat uit regelmatige blokken zandsteen en loopt naar het zuiden toe uit in muur S49. Deze muur is breder en bestaat uit onregelmatige blokken zandsteen. Telkens kunnen ook baksteenfragmenten worden opgemerkt.

5.1.3 Pilaren

Bovenin de centraalbouw is een koepel aangebracht, die geschraagd wordt door 6 pilaren. Vijf van de zes pilaren bevonden zich binnen de grenzen van het opgravingsvlak. Hoewel allen identiek zijn boven het huidige vloerniveau, blijkt de opbouw onderaan heel wat meer gevarieerd.

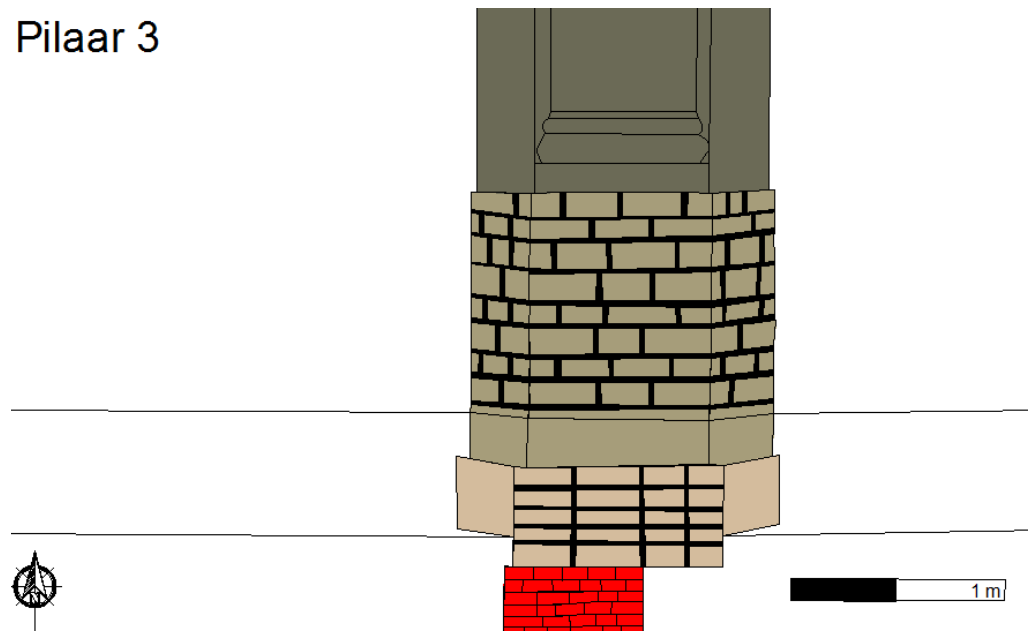

Pilaren 1 en 2 bevinden zich aan de overgang met het zusterkoor. Daar waar Pilaar 1 (=S83) rust op funderingsmuur S84, is er rondom pilaar 2 (=S19) een extra versteviging gebouwd. Het muurtje (S20) heeft een halfronde vorm en bestaat uit grote onregelmatige blokken zandsteen, gevat in mortel. Ook hier zijn baksteenfragmenten zichtbaar. Dit muurtje doorsnijdt de voeten van skelet S25 (zie 5.3.2.2.1)

Pilaar 3 springt er letterlijk tussenuit. Daar waar bij de overige pilaren de onderbouw min of meer vervat zit in de funderingsmuur, is hier duidelijk een aparte constructie waarneembaar (S09).

Het meest merkwaardige echter is dat er zich onder S09 nog een bakstenen muurtje bevindt (S16).

Pilaar 3

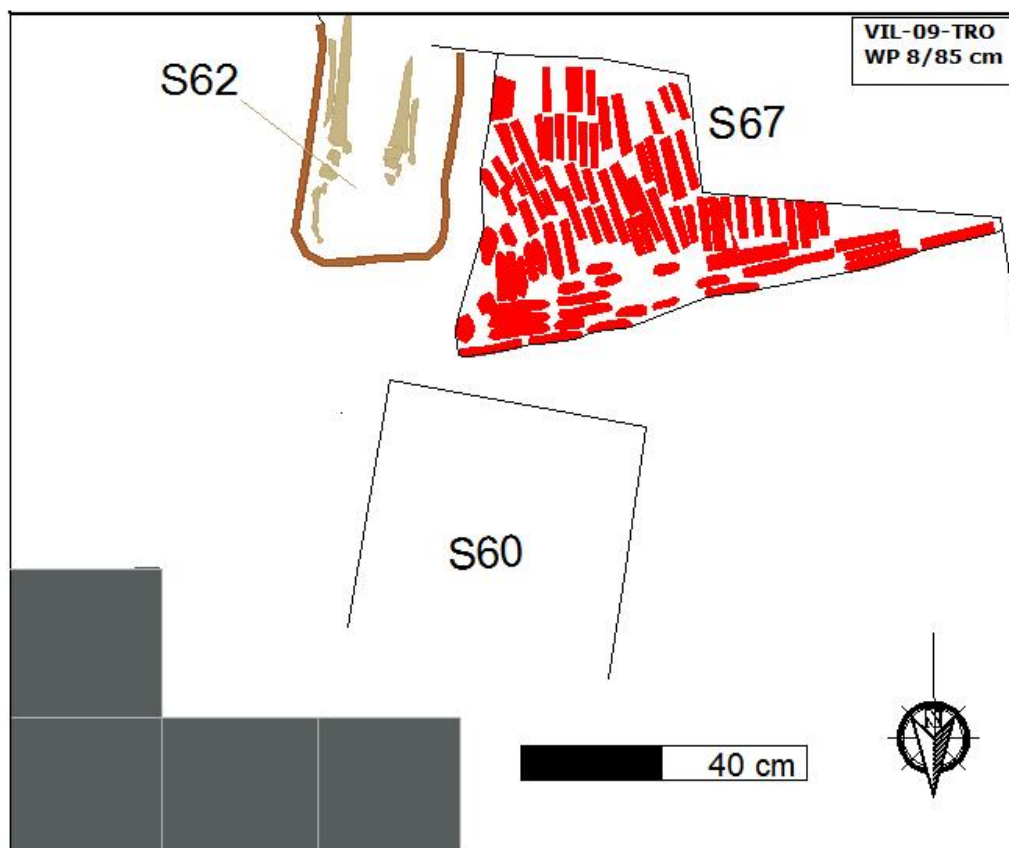
Pilaar 5 (WP4; =S31)) bevindt zich aan de overgang tussen de centraalbouw en het priesterkoor. De pilaar verbreedt met zo'n 10 cm (S29) vanaf 20 cm beneden het huidige vloerniveau en loopt uit op muur S30, waarvan enkel de bovenste steen te zien is.

Pilaar 6 (WP5) is gelijkaardig aan pilaar 5. Ook hier verbreedt de pilaar op een diepte van 10 cm beneden het huidige vloerniveau (S34) om dan uit te lopen op een uitspringende muurtje (S35), dat zich op dezelfde diepte bevindt als S26. Deze constructie bestaat uit grote, vlakke blokken zandsteen en is drie rijen dik. Ook hier konden baksteenfragmenten worden opgemerkt. Onderaan dit muurtje bevindt zich muur S37, hetgeen een voortzetting is van funderingsmuur S36.

5.2 Oudere structuren

Binnen de grenzen van de opgegraven zone kwamen een aantal structuren aan het licht, die vermoedelijk de bouw van de kerk voorafgaan. Zo werden onder meer de restanten van een stookvloertje en een kasseien wegeltje blootgelegd.

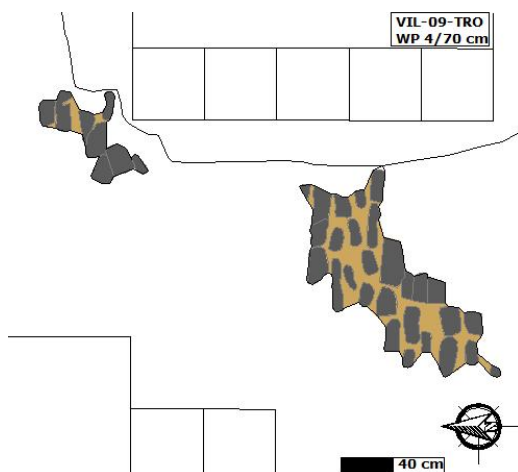
Vloer S67 (WP8) bevindt zich op een diepte van 82 cm beneden het huidige vloerniveau. Het vloertje wordt in het oosten doorsneden door skelet S62 en bestaat uit dwars geplaatste tegels. Sommigen vertonen sporen van glazuur en zijn aldus herbruikt. De noordzijde stemt mogelijk overeen met het einde van het vloertje aangezien de laatste rijen tegels dwars op de andere staan. Tussen de tegels is mortel aangebracht. Na het verwijderen van de tegels werd een geelbruine mortellaag zichtbaar.

Ook in werkput 3 werden op eenzelfde diepte de restanten van een vloertje aangetroffen (S21). Het betreft hier platte, zandstenen blokken waartussen zich een mortel bevindt die identiek is aan deze van laag S22.

Laag S22 (= S63) is een geelbruine mortellaag die zich op een gemiddelde diepte van 90 cm beneden het huidige vloerniveau bevindt. De dikte van deze laag varieert tussen 5 en 15cm en werd aangetroffen in werkput 3, 8 en 9. Deze laag wordt door een aantal skeletten doorsneden. (S25, S80). In werkput 3 wordt deze laag plaatselijk doorsneden door een houtskoolrijke vulling (S23)

In werkput 4 kwamen op een diepte van 71 cm beneden het huidige vloerniveau de restanten van een kasseien wegeltje aan het licht (S28). De kasseien zijn maximaal 15*10*7 cm groot.

5.3 Begravingen in de kerk:

5.3.1 Theoretisch kader

Waarom werd er begraven in de kerk?

Aangezien zowat iedereen begaan was met zijn zieleheil, wilden allen de kerk als laatste rustplaats⁹. Dat privilege gold voor iedereen die een graf in de kerk kon betalen. Het begraven in de kerken gebeurde echter weinig zorgvuldig. Gaandeweg verloor men ook de interesse voor de exacte plek waar het lichaam in de kerk begraven werd, en het grafteken bevond zich zelfs niet altijd in de onmiddellijke nabijheid van het graf zelf. De kerk werd één grote en intensief gebruikte begraafplaats (De Cock 2006: p. 247).

Wie werd begraven in de kerk?

Niet iedereen kreeg zijn laatste rustplaats in de kerk. Dit was voorbehouden aan een bevoorrechte klasse. Onder hen hogere geestelijken, vorsten, kerkstichters en kerkbouwers, medewerkers van en verdienstelijken voor de kerk, militaire leiders, beroemde mensen en rijken (De Cock 2006: p. 269). Hoe dichter iemand bij het altaar werd begraven, des te voorname of invloedrijker hij voor de kerk was geweest of hoe meer hij voor die plaats had betaald. Verder van het altaar lagen de tarieven voor de graven lager. Zo werd de uiteindelijke structuur zichtbaar: de geestelijken, adellijken en rijken lagen in de kerk, de mindere rijken op het kerkhof en de armen in een zandgraf op het kerkhof.

Tot wanneer werd er begraven in de kerk?

Aan het einde van de 18^e eeuw kreeg men wat meer inzicht in de besmettelijke ziekten, zoals de pest, en werd vooral het belang van de hygiëne duidelijk. Onder invloed van 'verlichte geesten', zoals in Frankrijk, gingen steeds meer stemmen op om het begraven in kerken te verbieden (De Cock 2006: p. 293).

Napoleon zal bij decreet, op basis van de Code Civil van 12 juni 1804 en de Code Pénal uit 1810, het begraven in gebouwen waar godsdienstoefeningen werden gehouden (dus in kerken), in de bebouwde kom en binnen een afstand van 30 á 40 m van de stadsgrenzen verbieden. Dit gold niet enkel in Frankrijk, maar voor alle onderdanen van Napoleon (De Cock 2006: p. 298).

⁹ Het altaar gold als het Heilige der Heiligen en het hoogste privilege bestond er dan ook in om een begraafplaats te krijgen zo dicht mogelijk bij dat altaar.

5.3.2 Veldwerk

5.3.2.1 Werkwijze

De aangetroffen skeletten werden blootgelegd, gefotografeerd en ingetekend in het grondplan. Bij elk skelet hoort een skeletformulier. Na de registratie werd het botmateriaal ingezameld.

Enkele skeletten bevinden zich geheel of gedeeltelijk buiten de grenzen van de werkput en blijven in situ liggen.

Verspreid over de centraalbouw in de Basiliek werden 12 skeletten geheel of gedeeltelijk in situ aangetroffen. Deze bevinden zich 85-100 cm beneden het huidige vloerniveau. Enkele gaan gepaard met duidelijke sporen van een kistaflijning. Mogelijk behoren enkele Z-N georiënteerde skeletten nog tot de begraafplaats van het Sint-Nicolaashospitaal.

Skelet S15 is bijzonder. Niet alleen werd het skelet vermoedelijk geïdentificeerd, maar daarenboven bevatte dit skelet (als enige) nog sporen van textiel en andere kledingsgarnituur. Het skelet wordt momenteel verder onderzocht.

Voorts werd op twee plaatsen een concentratie van menselijk botmateriaal aangetroffen, echter zonder enig verband.

5.3.2.2 Resultaten en interpretatie

5.3.2.2.1 Behoren de skeletten met een Z-N oriëntatie tot de begraafplaats van het Sint-Nicolaashospitaal?

Zowel skelet S77 (=S25) als skelet S61 worden doorsneden door de funderingsmuur van de centraalbouw van de basiliek. Hierdoor kan vermoed worden dat deze skeletten behoren tot een oudere fase; mogelijk de periode waarin het Sint-Nicolaashospitaal hier gevestigd was. Beide skeletten kennen een Z-N oriëntatie.

Daar waar bij Skelet S77 enkele de voeten zijn doorsneden door de funderingsmuur, bleven bij skelet S61 enkel de onderbenen bewaard.

Tussen beide skeletten in, en met een zelfde oriëntatie, bevindt zich skelet S80 (min 105 cm, Z-N oriëntatie). De grafkuil tekent zich duidelijk af en doorsnijdt een geelbruine laag (S63).

Haaks op dit skelet bevindt zich skelet S79 (min 75 cm, O-W georiënteerd). Van het skelet zijn enkel de onder- en bovenbenen en een gedeelte vd ruggengraat bewaard. De schedel bevindt zich buiten de grenzen van de werkput.

S46 (min 85 cm, Z-N georiënteerd) bevindt zich langs de grenzen van werkput 7, waardoor enkel het bovenlichaam kon blootgelegd worden. Het skelet bevindt zich in goede staat, de schedel is nagenoeg intact. De aflijning van de kist is merkbaar. Ook werd er veel houtskool aangetroffen onder de schedel en enkele speldjes.

Skelet S50 (min 80 cm, Z-N oriëntatie, = S62) strekt zich uit over werkput 7 (schedel) én werkput 8. Langs beide zijden is de kistaflijning nog te volgen. Enkel de schedel en de onderbenen konden worden blootgelegd, aangezien de rest van het skelet zich buiten de grenzen van het opgravingsvlak bevindt.

S50 wordt doorsneden door skelet S38 en doorsnijdt op zijn beurt een bakstenen vloertje S67.

Skelet S66 (min 100 cm, Z-N georiënteerd) bevindt zich onder S38. Aangezien dit skelet grotendeels buiten de grenzen van de werkput te situeren valt, werd enkel de schedel blootgelegd. Tekent de kuil waarin het lichaam werd begraven, zich duidelijk af.

S60 vertoont dezelfde uiterlijke kenmerken als S66. Ook hier betreft het een duidelijk afgetekend, rechthoekig spoor. Het skelet bevindt zich vermoedelijk nog iets dieper, buiten de grenzen van de werkput.

5.3.2.2.2 Begravingen in de kerk

Skelet **S12** (min 85 cm, O-W oriëntatie) kon slechts gedeeltelijk worden blootgelegd, aangezien het bovenlichaam zich buiten de grenzen van de werkput (WP1) bevindt. Aan de voetuiteinden werden enkele speldjes en nagels aangetroffen.

Indien de hiervoor besproken logica wordt gevolgd, met name hoe belangrijker de persoon hoe dichter bij het altaar begraven, dan geldt skelet S12 als de belangrijkste persoon onder de aangetroffen skeletten. De overige skeletten werden allen aangetroffen in de westelijke helft van de centraalbouw.

Skelet **S14** en Eerw. Pater Confessor Joannus Nepomisemus (**S15**)

Reeds op geringe diepte kwamen in WP2 verscheidene botfragmenten aan het licht, waaronder een deel van een schedel.

Meer naar onder toe bevond zich de rest van een skelet (S14). Enkel de onderbenen en de voeten bleken nog in situ. S14 (min 85 cm, NW-ZO oriëntatie) is doorsneden door skelet S15.

Skelet S15 (min 100 cm, NO-ZW georiënteerd) bleek nog volledig in situ. Het skelet bevatte nog heel wat restanten van textiel en andere kledingsgarnituur, waaronder twee knopen en een haak. Rondom de schedel zijn de restanten van een koorkap zichtbaar, bestaande uit koperdraad en gebladerte. Het skelet meet 198 cm. Dit skelet kan vermoedelijk gekoppeld worden aan de persoon van Eerw. Pater Confessor Joannus Nepomisemus:

"In ons convent van de Carmelitessen genoemd "den Troost" tot Vilvoorden, is zaliglijk overleden van een uittering en bloedspuwing. Versterkt met de ordinarijsse Sacramenten van de H. Kerke onzen Eerw. Pater Confessor Joannus Nepomisemus a.Sto Thadeus -alias van Assche- geboortig van Opdorp. In het jaar onzes Heeren

*1765 den 25 October die heeft Lector geweest, Prior, Vicitor, Definitor. oud zijnde 49 jaren, geprofest 29, priester 25. Een wijzen en geleerde iverig man, vol deugden. Hij lijdt begraven in de kerk voor de slotdeur. R.I.P. amen."*¹⁰

De man bleek heel wat kerkelijke ambten bekleed te hebben, waaronder die van definitor -of hij die raad en assistentie verleent aan een superieur- als belangrijkste. Het hoeft dan ook geen verbazing te wekken dat zijn begrafenis gepaard ging met het nodige eerbetoon.

Momenteel wordt het skelet verder onderzocht.¹¹

Op dinsdag 8 december 2009 werd skelet S15 gelicht door conservatie specialiste Nathalie Cleeren en enkele van haar studenten aan de Artesis hogeschool in Antwerpen. Bedoeling was om het gehele bovenlichaam uit de werkput te tillen om dit nadien in het labo grondig te kunnen onderzoeken. Dit bleek echter geen sinecure door de puinlaag waarop het skelet rustte.

Eerst werd het skelet ingewikkeld waarna er verschillende plankjes onder werden geschoven. Toen de constructie stevig genoeg was, werd deze op een houten drager overgebracht.

¹⁰ AKV uittreksel uit de 'dodenlijst', p 128 (MF 43)

¹¹ In Antwerpen zal het skelet worden 'ontleed' waarbij onder meer gelet wordt op de inhoud van de buikholte en aanwezigheid van textiel. Dit onderzoek gebeurt in de Lexiushogeschool in Antwerpen o.l.v. Natalie Ortega en zal plaatsvinden eind april. Nadien reizen de botdelen door naar Amersfoort (NL.) waar drs Steffen Baetsen elk bot afzonderlijk zal bestuderen op ziektebeelden e.d.

Skelet **S38** (WP 5/8, min 85 cm, W-O georiënteerd) bleek nog volledig in situ. De kistaflijning is langsheen het gehele skelet zichtbaar.

In werkput 7 werd zo'n 50 cm beneden het huidige vloerniveau een concentratie aan menselijk bot aangetroffen (=S44). Het betreft het botmateriaal van minstens 2 individuen¹², echter zonder enig anatomisch verband. Mogelijk betreft het hier een verstoorde context (en geen herbegraving) aangezien deze ook een vijftal nagels bevatte.

S76 (WP9) werd zo'n 50 cm beneden het vloerniveau aangetroffen en omvat onder meer een ellepijp, een scheenbeen, een fragment van een borstbeen en delen van een heup.

Het lijkt erop dat deze botten werden herbegraven, aangezien ze zich in mekaars onmiddellijke nabijheid bevonden, evenwel zonder enig anatomisch verband.

Archiefonderzoek:

De 'doodenlijst' vermeldt slechts bij twee personen waar in de kerk zij begraven werden. Naast de eerder vermelde Eerw. Pater Confessor Joannus Nepomisemus ook Eerw. Pater Confessor Guilielmus, alias Vermaasen: *'In ons convent van de Carmelitessen genoemd "den Troost" tot Vilvoorden is subiet en zaliglijk in den Heer overleden van een attaque suffocatif onze Eerw. Pater Confessor Guilielmus, alias Vermaasen geboortig van Aldenarde, in het jaar onzes Heeren 1766 den 6 october die Confessor en supprior is geweest, oud zijnde 49 jaren, geprofest 28 jaren, Priester 24. een ootmoedig en iverigen Man, vol deugden. Hij lijdt begraven in de kerk voor den balister. R.I.P.'*¹³

'Den balister' bevond zich eertijds op de overgang van het zusterkoor naar de centraalbouw.

Indien de logica gevolgd wordt dat de Z-N georiënteerde skeletten uit de periode stammen van voor de voltooiing van de Troostkerk in 1661, dan stemt de Eerwaarde Pater Guilielmus, alias Vermaasen overeen met skelet S78 of S80 (Beiden kennen een O-W oriëntatie).

Voorts maakt 'de doodenlijst' nog melding van acht personen¹⁴ die begraven werden in de kerk, evenwel zonder plaatsbeschrijving. Opmerkelijk is dat zeven van de acht werden begraven binnen een periode van 12 jaar (1690-1702). Onder hen bevonden zich twee kinderen.

Deze personen¹⁵ behoorden ongetwijfeld tot de gegoede klasse en waren mogelijk schenkers aan de Karmelietessengemeenschap.

5.3.2.2.3 Een grafsteen in de kerk.

Net voor de overgang van de centraalbouw naar het zusterkoor bevindt zich een grafsteen. Het betreft hier het enige exemplaar in de kerk. De grafsteen, in Belgische Blauwe Hardsteen, meet 170 bij 96 cm en is 15 cm dik. De grafsteen toont twee wapenschilden, gevolgd door een Latijnse tekst. De tekst is echter grotendeels onleesbaar geworden.

¹² met ondermeer 3 x een opperarmbeen.

¹³ AKV uittreksel uit de 'doodenlijst', p 129 (MF 43)

¹⁴ Juffrouw van der Peren (overleden in 1690), Mijnheer en Juffrouw Crotau (overleden in 1692 en 1696), Mevrouw Carille (overleden in 1696), twee kleine kinderen (overleden in 1696) en Mijnheer en Juffrouw Lacroix (Overleden in 1702 en 1729),

¹⁵ Behalve dan misschien de 2 kinderen

Onder de grafsteen bevindt zich skelet **S78** (min 99 cm, O-W oriëntatie). Het skelet meet 176 cm en rondom tekent zich een amorse verkleuring af. Aangezien deze verkleuring ook merkbaar is tussen beide benen, betreft het mogelijk de restanten van textiel waarin het lijk gewikkeld was.

Het valt echter niet uit te maken of de grafsteen daadwerkelijk toebehoorde aan S78. Mogelijk bevindt de grafsteen zich niet op z'n originele plaats. Opmerkelijk is dat het skelet O-W georiënteerd is en de grafsteen W-O.

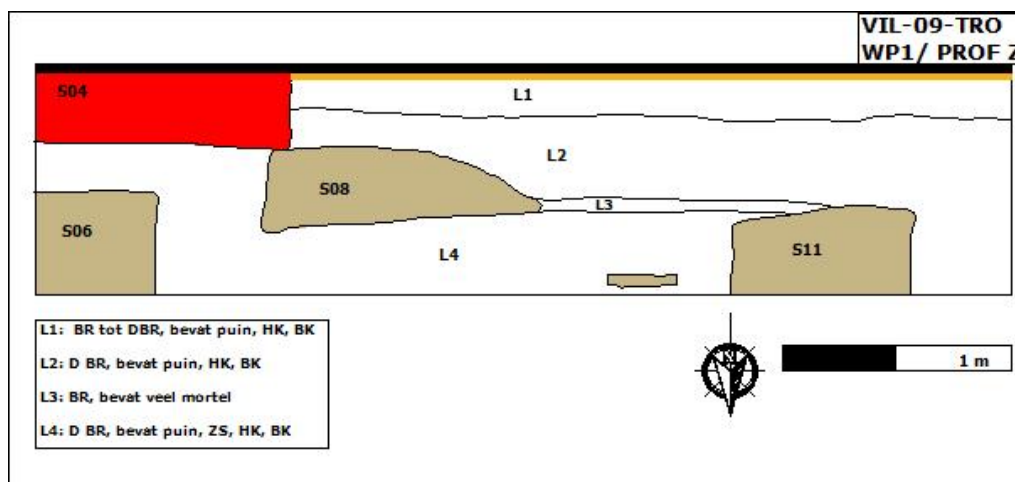
5.4 Overige sporen

S03 begint net onder het legbed van de tegels en omvat alle verstoorde lagen tot op een diepte van 1 m.

5.4.1 WP1:

S07 (min 49 cm) bevindt zich tegen én op dezelfde hoogte van funderingsmuur S06. Het spoor is ellipsvormig en heeft bovenaan een vulling die iets donkerder oogt dan de omliggende laag S03. Na verdiepen bleek echter dat het kuilvormig spoor al snel verdwijnt en ook het vondstenspectrum (zowel grijs als geglazuurd AW) doet vermoeden dat S07 gewoon een zoveelste verstoring is.

S08 (min 46 cm) bevindt zich in de zuidelijke profielwand van werkput 1, net onder en in het verlengde van S04. Het betreft hier een zandstenen constructie waarin ook baksteenfragmenten zijn vervat. Het muurtje is 1 m 20 breed en gaat 35 cm diep.

S10 (min 60 cm) bevindt zich tegen funderingsmuur S06 en dichtbij pilaar 3. Het spoor heeft bovenaan een groene, zanderige vulling. Rondom het spoor zijn mortelfragmenten zichtbaar. Onder het groene laagje (5 cm) bevindt zich een geelbruine mortel laag (15 cm). Dit onderste laagje is gelijkaardig aan laag S22.

5.4.2 WP2:

S13 (min 65 cm) is vergelijkbaar met S10 en bevindt zich nabij de funderingsmuur. Ook hier heeft het spoor bovenaan een groene, zanderige vulling en zijn onderaan de restanten van een gele mortellaag zichtbaar. Tegen de profielwand bevinden zich baksteenfragmenten onder het groene laagje. Het groene laagje bevatte enkele aardewerkfragmenten, met name een rood geglazuurd steel en enkele wandscherven Steengoed.

5.4.3 WP3:

S17 en S18 (min 25 cm) bevinden zich naast elkaar en zijn twee vergelijkbare puinlagen. Beide hebben een geelbruine kleur en bevatten mortelfragmenten en stukjes zand- en baksteen. Deze puinlaag verdwijnt al vrij snel, maar wordt meer naar onderen terug zichtbaar (**S24**, min 50 cm). Ook rond én onder skelet S15 is deze puinlaag merkbaar.

5.4.4 WP5:

S32 (min 5 cm) bevindt zich ten westen van pilaar 6. Het spoor tekent zich duidelijk af van de omliggende laag S03 en bestaat voornamelijk uit baksteenguis en stukjes mortel. S32 is waarneembaar over een lengte van 1 m 70 en een breedte van 60 cm. Op een diepte van 25 cm beneden het huidige vloerniveau is het spoor reeds verdwenen.

S33 (min 75 cm) bevindt zich zo'n 50 cm onder S32. Beide sporen lijken echter niet gerelateerd aan elkaar. Het betreft hier een lichtgrijze, zanderige laag met enkele roestkleurige vlekken. Vergelijkbare sporen zijn ook merkbaar in werkput 7 en 8.

5.4.5 WP7:

S45 (min 70 cm) is vergelijkbaar aan S33, doch minder duidelijk afgetekend. De lichtgrijze vulling is kleiiger dan S33 en plaatselijk houtskoolrijk.

5.4.6 WP8:

Min 25 cm:

S51 is een laag die zich nagenoeg over de hele werkput uitstrekt. Deze laag bestaat uit geelbruin zand en loopt tot op een diepte van 45 cm.

S52 bevindt zich aan de oostelijke zijde van S51. De vulling bestaat uit lichtgroen zand en bleek zo'n 10 cm dik. Onder S51 loopt S52 verder.

S53 bevindt zich in het midden van S51 en bestaat uit fijn puin en zandsteenfragmenten. Deze laag is 15 cm dik en loopt over in S51.

S54 ten slotte doorsnijdt S51. Het spoor heeft een diameter van 40 cm en is cirkelvormig. De vulling bevat stukjes mortel, kleine baksteenfragmenten en houtskoolstukjes. Het spoor is waarneembaar tot op een diepte van 45 cm.

Min 50 cm:

S55 (min 50cm) is een geelgroen mortellaagje en wordt doorsneden door S54 .

S56 (min 50 cm) stemt overeen met de plaats waar heel wat kippenbotjes werden verzameld.

Min 75 cm:

S58 (min 75 cm) vormt het verlengde van S33 (WP5) en S45 (WP7). Dit spoor wordt doorsneden door enkele begravingen (S38, S60 en S66) en blijft zichtbaar tot op een diepte van 100 cm (=S64). Op een diepte van 85 cm werd één helft van een leistenen mal aangetroffen (Cfr. Infra 5.5)

Ten zuiden van S58 en S60 tekenen zich 2 onduidelijke sporen af (S57 en S59, min 75 cm). Na verdiepen bleek dat het hier slechts om plaatselijke verkleuringen ging.

Min 95 cm:

S65 (min 95 cm) doorsnijdt S64. Het spoor heeft een roodbruine kleur en bevat baksteenfragmenten en heel wat houtskoolbrokken.

S68 (min 103 cm) doorsnijdt op zijn beurt S66. Het spoor is vierkantig (20 cm) en bruin van kleur. Mogelijk betreft het hier een paalspoor.

S69 (min 91 cm) is een mogelijke voortloper van S64 en wordt doorsneden door S60, S65, S66 en S70. Deze laag vertoont grijze vlekken en plaatselijk zijn kleifracties merkbaar.

S70 (min 91 cm) bevindt zich tegen de profielwand en bestaat voornamelijk uit puin en geelbruine mortel. Mogelijk is dit spoor gerelateerd aan S63.

5.4.7 WP9:

Op een diepte van 50 cm beneden het huidige vloerniveau tekenen zich in WP9 een zestal sporen af.

S71 (min 50 cm) tekent zich duidelijk af ten opzichte van de omliggende laag S76. Het spoor meet 1 m bij 50 cm en bevat heel wat houtskoolbrokken en stukjes baksteen. In de noordwestelijke hoek van dit spoor is een klein puinlaagje merkbaar (S72).

S73 (min 50 cm) heeft dezelfde uiterlijke kenmerken als S71. Beide sporen zijn doorsneden door de grafkuil van skelet S78.

S74 (min 50 cm) en **S75** (min 50 cm) zijn 2 bijeengelegene sporen met dezelfde uiterlijke kenmerken. Beide meten circa 20 cm bij 20 cm en bestaan uit een geelkleurig puin waarin stukjes baksteen werden opgemerkt. Beide sporen gaan zo'n 10 cm diep.

Muur **S82** vormt de westelijke grens van de centraalbouw. De muur bestaat uit onregelmatige blokken zandsteen en baksteen. Het muurtje is gevat in een zanderige mortel en is gemiddeld 30 cm dik. Aan de andere kant van de muur bevindt zich de paradijsgang, die de zusters toeliet ongezien het zusterkoor te bereiken.

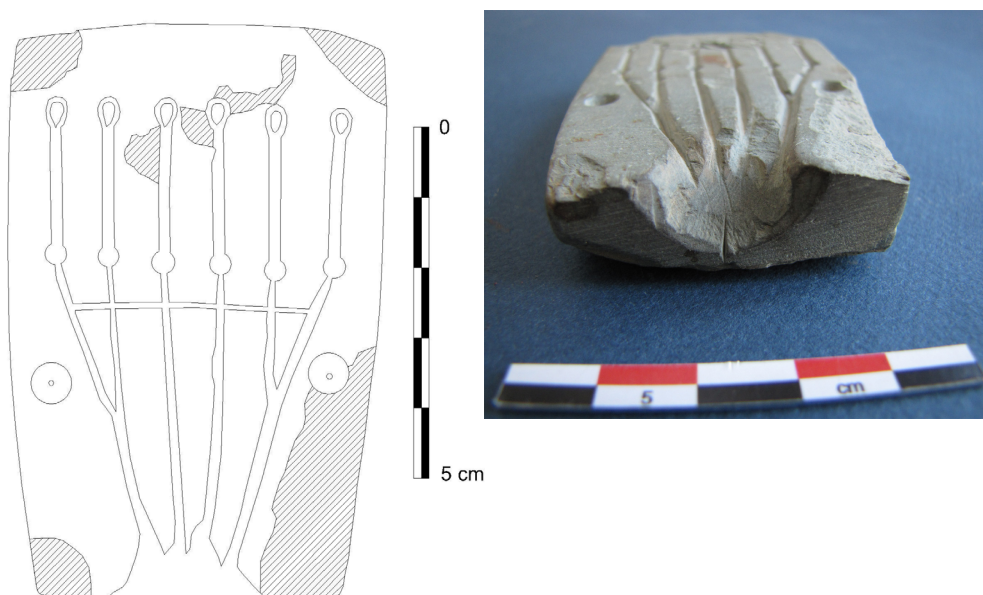

Muur **S81** (min 10 cm) bevindt zich tegen muur S82 en is circa 1 m breed. Dit muurtje is opgebouwd uit platte blokken zandsteen. De functie ervan is onduidelijk. Mogelijk betreft het hier een restant uit een oudere bouwfase van de kerk.

5.5 Vondsten:

Verspreid over de negen werkputten en hoofdzakelijk in verstoorde contexten werd heel wat aardwerk aangetroffen. Dit aardwerk valt ruim te situeren tussen de 14^e en de 16^e eeuw. Het betreft hier wand-, rand- en bodemfragmenten grijs aardewerk (AG), geglaazuurd rood aardewerk (AR) en steengoed (waaronder Siegburg en Langerwehe). Het ging echter steeds om eerder kleine fragmenten.

Naast aardewerk werden ook een aantal gebruiksvoorwerpen aangetroffen. De voornaamste worden hieronder weergegeven.

De mal werd aangetroffen in laag S58 op een diepte van 85 cm beneden het huidige vloerniveau. Deze laag wordt doorsneden door enkele Z-N georiënteerde skeletten en behoort aldus tot een oudere fase.

Een mal is een holle gietvorm. De holte in de mal heeft de vorm van het gewenste product. Deze materialen worden in vloeibare toestand (zo nodig verhit) in de mal gegoten. Daarna (zo nodig na afkoeling) verwijdt men de mal, en houdt men het voorwerp over.

De mal vertoont duidelijke sporen van slijtage. Het is echter onduidelijk wat het eindproduct is.

Ook kwamen tijdens het onderzoek met de metaaldetector een viertal munten aan het licht, waaronder een 15e eeuwse Mijt en een 17e eeuwse Oord. De munten bleken echter sterk gecorrodeerd.

40: mes

41: mesheft

42: fragment van een vetvanger

43: grijs weefgewichtje

44: vingerhoed

45: fragment van een hoogversierde kan

46: Wandfragment Langerwehe

47: Fragment Steengoed

6. Literatuurlijst

- Biesemans L. 2006: *Rijkdom van stilte en rust*
 - De Cock L. 2006: *Rituelen en gewoonten in Europa*
 - De Groote K. 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen*
 - De Jonge K. 1999: *Bellissimi Ingegneri, Grandissimo Splendore*
 - Marijnissen R., *De Basiliek OLV van Troost*, 1962
 - De Poorter A. 2001: *Pottenbakkersafval van laat middeleeuws hoogversierd aardewerk uit Mechelen*, in *Vormen uit vuur*, p. 8-25
 - Waegeman T. 1999: *De karmelietessenkerk OLV Troost Vilvoorde*
-

7. Bijlagen

Bijlage 1: Sporenlijst

Projectnaam: Vilvoorde- Basiliek OLV				Plaats: Vilvoorde			
Projectnummer: AS-09-31				Gemeente:			
Projectcode: VIL-09-				Jaar: 2009			
Spoor nr	W P	Hoogte tov vloerniveau	Kleur	Bijmenging	Orienta tie	Von dst	Interpretatie
S01		0 cm	Zwart				Tegelvloer (28*28)
S02		min 5 cm	Geel				Stabiliserende laag (≤ 5 cm)
S03		min 8 cm	D Bruin	HK, BK, Bouwmateriaal (Pleister, Tegels)			Verstoord pakket
				Bot, Nagels, Keramiek			
S04	1	min 5,5 cm	Rood		N-Z		Bakstenen muurtje ter versteviging van de vloer
S05	1	0 cm	Wit-Grijs				Zijmuur
S06	1	min 56,5 cm	Wit-Grijs, Rood	Baksteen			Funderingsmuur bestaande uit onregelmatige blokken
							zandsteen en baksteenfragmenten
S07	1	min 49,5 cm	D Bruin	HK, BK, Mortel, Keramiek		3	Kuil
S08	1	min 46 cm	Wit-Grijs				Muurtje behorend tot de pilaar
S09	1	min 21 cm	Wit-Grijs				Muur
S10	1	min 60-79 cm	Groen, Geel, D Bruin				Vulling
S11	1	min 85 cm	Rood, Grijs		N-Z		Gootje afgedekt met platte zandstenen blokken
							en bakstenen langs de zijkant
S12	1	min 85 cm	Wit-Geel		O-W	4	Skelet (in situ, slechts gedeeltelijk blootgelegd)
S13	2	min 65 cm	Groen, Geel, D Bruin			8	Gelijkend op S10
S14	2	min 85 cm	Wit-Geel		NW-ZO		Skelet (gedeelte in situ, rest verstoord)
S15	2	min 100 cm	Wit-Geel	Nagels, bladeren, koperdraad, knop, rits,	NO-ZW	14	Skelet (in situ, volledig blootgelegd)
S16	2	min 90 cm	Rood			9	Muurtje onderaan de pilaar
S17	3	min 25 cm	Geel-Grijs			15	Puinpakket
S18	3	min 25 cm	Geel-Grijs			16	Puinpakket
S19	3	min 23 cm	Wit-Grijs				Muurtje behorend tot de pilaar
S20	3	min 30 cm	Wit-Grijs, Rood	BK	O-W		Funderingsmuur bestaande uit onregelmatige blokken
							zandsteen en baksteenfragmenten
S21	3	min 80 cm	Wit-Grijs			17	Deel v vloer?, bestaande uit platte zandstenen blokken
S22	3	min 90 cm	Geel-Bruin				Mortellaagje (≤ 5 cm)

Spoor nummer	W P	Hoogte tov vloerniveau	Kleur	Bijmenging	Orientatie	Von dst	Interpretatie
S23	3	min 90 cm	D Bruin, Zwart, Rood	HK, BK		23	Kleine kuil in mortellaag S22
S24	3	min 50 cm	Geel-Grijs				Puinpakket
S25	3	min 100 cm	Wit-Geel		Z-N		Skelet = S77
S26	4	min 57 cm	Wit-Grijs				Bovenste gedeelte van de funderingsmuur, bestaande uit regelmatige zandstenen blokken
S27	4	min 8 cm	Rood		N-Z		Bakstenen muurtje ter versteviging van de vloer
S28	4	min 71,5 cm	Grijs, Rood	BK			vermoedelijk restant van een wegeltje
S29	4	min 19,5 cm	Wit-Grijs				Muurtje behorend tot de pilaar
S30	4	min 56 cm	Wit-Grijs				Muurtje behorend tot de pilaar
S31	4	0 cm	Wit-Grijs				Muurtje boven de fundering
S32	5	min 5 cm	D Bruin, L Bruin	BK gruis, Mortel			Kuil (in verband met bouwactiviteiten?)
S33	5	min 75 cm	Grijs, L Bruin, D Bruin	HK			Laag
S34	5	min 21 cm	Wit-Grijs				Muurtje behorend tot de pilaar
S35	5	min 52 cm	Wit-Grijs				Muurtje behorend tot de pilaar
S36	5	min 85 cm	Wit-Grijs, Rood	BK			Funderingsmuur bestaande uit onregelmatige blokken zandsteen en baksteenfragmenten
S37	5	min 85 cm	Wit-Grijs, Rood	BK			Muurtje behorend tot de pilaar
S38	5,	min 82 cm	Wit-Geel	Hout, Nagels	W-O	34	Skelet (In situ, op de grens tussen WP 5 en 8, sporen van de kist nog merkbaar)
S39	6	tot min 60 cm	D Bruin, Rood	BK gruis		24	Vulling van WP 6 bestaat uit 3 lagen. Lagen 1 en 3 worden afgescheiden door een baksteengruis laagje
S40	6		Wit-Grijs		O-W		Zijmuur vh Priesterkoor
S41	6	plus 10 cm	Rood		O-W		Dichtgemetseld stuk deuropening
S42	6	o cm	Rood		N-Z		Bakstenen muurtje ter versteviging van de trap
S43	6	plus 30 cm	Zwart		O-W		Dorpel
S44	7	min 25-65 cm	Wit-Geel			28	Skelet (meerdere skeletten in een verstoorde context)
S45	7	min 73 cm	Grijs-Bruin	HK			Laag
S46	7	min 85 cm	Wit-Geel		Z-N		Skelet (in situ, gedeeltelijk blootgelegd)

Spoor nummer	W P	Hoogte tov vloerniveau	Kleur	Bijmenging	Orientatie	Vondst	Interpretatie
S47	7	min 73 cm	D Bruin	Hout, Nagels		29	Mogelijke kistaflijning
S48	7	min 30 cm	Wit-Grijs				Funderingsmuur bestaande uit regelmatige blokken
							zandsteen
S49	7	min 29-48-60	Wit-Grijs				Funderingsmuur bestaande uit onregelmatige blokken
							zandsteen
S50	7	min 85 cm	Wit-Geel	Hout, nagels	Z-N		Skelet (in situ, gedeeltelijk blootgelegd + sporen vd
							kistaflijning + nagels)
S51	8	min 25 cm	Geel				Vulling
S52	8	min 25 cm	L Groen				Vulling
S53	8	min 25 cm	Groen-Geel	Brokken zandsteen			Vulling
S54	8	min 25 cm	D Bruin	BK, HK		35	Kuil
S55	8	min 50 cm	Geel Bruin				Mortellaagje
S56	8	min 50 cm				36	Kuil waarin heel wat klein botmateriaal werd verzameld
S57	8	min 64 cm	D Bruin	HK, BK		38	Laag
S58	8	min 64 cm	Grijs			39	Laag
S59	8	min 64 cm	D Bruin	HK, BK, KER, MET		37	Laag
S60	8	min 64 cm	D Bruin		(Z-N)	40	Mogelijke grafkuil
S61	8	min 80 cm	Wit-Geel		Z-N	41	Skelet (in situ)
S62	8	min 80 cm	D Bruin				Mogelijke kistaflijning
S63	8	min 92 cm	Geel-Bruin				(=S22)
S64	8	min 100 cm	Grijs-Zwart	HK			Vulling
S65	8	min 95 cm	Rood-Bruin	HK, BK		42	Vulling
S66	8	min 103 cm	D Bruin				Skelet (in situ, gedeeltelijk blootgelegd)
S67	8	min 82 cm	Rood	Zandmortel		43	Restant van een vloer
S68	8	min 103 cm	D Bruin	BK, mortel, leisteent		44	Mogelijk paalgat, scherp afgeijnd
S69	8	min 91 cm	D Bruin, Grijs gevlekt	HK, klei, BK			Vulling
S70	8	min 91 cm	D Bruin, Grijs gevlekt	HK, klei, BK			Vulling
S71	9	min 50 cm	Geel-Grijs	Puin			Laag
S72	9	min 50 cm	Zwart-Grijs-Rood	BK, HK			Laag
S73	9	min 50 cm	Zwart-Grijs-Rood	BK, HK			Laag

[illegible]

Bijlage 2: Vondstenlijst

.

Projectnaam: Vilvoorde- Basiliek OLV Troost			
Projectnummer: AS-09-31			
Projectcode: VIL-09-TRO			
Vonds tnr	WP	Spoor	Determinatie
1	1	S03 0-50 cm	Fragment van een dubbelbakje
2	1	S03 50-100 cm	Fragment van een hoogversierd bord
3	1	S07	Gebit v e kat, deel van een mes (ijzer)
4	1	S12	Vingerhoed, twee speldjes
5	2	S03 0-50 cm	Bovenlichaam skelet S14
6	2	S03 0-50 cm	Haak, fragment ve drukschaaltje
7	2	S03 50-100 cm	
8	2	S13	Fragment van een steelpan
9	2	S16	Wandfragment Langerwehe (ong. 1300)
10	3	S03 0-25 cm	Graten van een haring
11	3	S03 25-50 cm	
12	3	S03 50-75 cm	
13	3	S03 75-100 cm	
14	3	Regio S15	Wandfragment van een hoogversierd bord
15	3	S17	Beschilderde pleister
16	3	S18	Beschilderde pleister
17	3	S21	
18	4	S03 0-25 cm	Wandfragment Jacobakan (1e h 15e eeuw)
19	4	S03 25-50 cm	
20	4	S03 50-75 cm	
21	5	S03 25-50 cm	Mesheft (in hout)
22	5	S03 50-75 cm	Knikker
23	5	S32	
24	6	S39	
25	6	S39	Weefgewichtje in grijsbakkend aardewerk
26	7	S03 25-50 cm	

[illegible]

Bijlage 3: Bouwelementenlijst

Projectnaam: Vilvoorde- Basiliek OLV			Plaats: Vilvoorde	
Projectnummer: AS-09-31			Gemeente:	
Projectcode: VIL-09-TRO		Jaar: 2009	Toponiem:	
Mortelstalen/Bouwelementen:				
<u>Nummer</u>		<u>WP</u>	<u>Spoor</u>	<u>Beschrijving</u>
1		WP1	Muur 04	Baksteen (misbaksel)
				Mortelstaal
2		WP1	Muur 05	Mortelstaal
3		WP1	Muur 06	Mortelstaal
4		WP1	Muur 06	Pleisterfragmenten
5		WP1	Muur 08	Mortelstaal
6		WP1	Muur 11	Mortelstaal (ts Zandsteen)
7		WP1	Muur 11	Mortelstaal (ts Baksteen)
8		WP1	Muur 11	Mortelstaal (Onderaan het gootje)
9		WP1	Muur 11	Baksteen
10		WP1	Muur 11	Deel vh gootje (Arduin)
11		WP2	Muur 16	Mortelstaal
12		WP2	S03	Leisteen
13		WP2	S03	Pleisterfragmenten
14		WP2	S015	Pleisterfragmenten (onder S15)
15		WP2	S17	BK fragmenten, ZS fragmenten uit een puinlaag
16		WP2	S17	Tegelfragment met mortel uit een puinlaag
17		WP3	S22	Mortelfragment
18		WP3		Staal vh groene laagje i h W-profiel
19		WP4	Muur 27	Baksteen, mortelstaal
20		WP4	S28	Kassei, stuk baksteen
21		WP4	Muur 29	Mortelstaal
22		WP4	Muur 30	Mortelstaal
23		WP4	Muur 31	Mortelstaal
24		WP6	Oud Vloern	Tegel
25		WP6	S39 (LV)	Tegel
26		WP7	S48	Mortelstaal
27		WP7	S48	ZS fragmenten
28		WP8	S51	Mortelfragment
29		WP8	S51	Zand
30		WP8	S52	Zand
31		WP8	S53	Zand
32		WP8	S53	ZS
33		WP8	S55	Mortelfragment

Bijlage 4: Tekeningenlijst

Projectnaam: Vilvoorde- Basiliek OLV Troost				
Projectnummer: AS-09-31				
Projectcode: VIL-09-TRO		Jaar: 2009		
Tekeningen:		Op Milimeterpapier		
Nummer		WP	Omschrijving	Schaal
1		WP1	Grondplan (Niveau 1)	1:20
2		WP1	Grondplan (Niveau 2)	1:20
3		WP1	Profiel 1 O-W	1:20
4		WP1	Profiel 2 W-O	1:20
5		WP1	Muur 11 (gootje)	1:10
6		WP1	Muur 11 (gootje)	1:10
7		WP 1/2	N-profiel	1:20
8		WP2	Grondplan (Niveau 1)	1:20
9		WP2	Grondplan (Niveau 2)	1:20
10		WP2	W-profiel	1:20
11		WP3	Grondplan (25 cm)	1:20
12		WP3	Muur 20 (Fundering)	1:10
13		WP3	Grondplan (100 cm)	1:20
14		WP3	W-profiel	1:10
15		WP4	Grondplan (75 cm)	1:20
16		WP4	O-profiel	1:10
17		WP4	Detail S28	1:10
18		WP4/5	Z-profiel	1:20
19		WP5	Grondplan (75 - 100 cm)	1:20
20		WP6	O-profiel	1:20
21			Vloer rond grafsteen	1:20
22		WP7	Grondplan	1:20
23		WP7	Z-Profiel	1:20
24		WP8	Grondplan (25 cm)	1:20
25		WP8	Grondplan (75-100 cm)	1:20
26		WP8	Detail (90 cm)	1:20
27		WP8	Grondplan (95 cm)	1:20
28		WP8	N-Profiel	1:10
29			Detail oud vloertje kapel	1:10
30			Vloertje zusterkoor (z muur)	1:20
31			Vloertje zusterkoor (n muur)	1:20
32		WP9	Grondplan	1:20
Tekeningen:		Autocad (DWG)		
1			Grafsteen	
2			Oud vloerniveau	
3			Pilaar 3	
4			S11	
5			S28	
6			S67	
7			Volledig plan	

Bijlage 5 : Fotolijst

Projectnaam: Vilvoorde- Basiliek OLV Troost			Plaats: Vilvoorde	
Projectnummer: AS-09-31			Gemeente:	
Projectcode: VIL-09-TRO			Jaar: 2009	Toponiem:

Fotonummer	WP	Vlak	Spoor	Profiel	Aantal	Datum	Opmerkingen
1	1	1 25 cm	S03, M04		2	23/11/09-2/12/09	
2	1	1 25 cm	M04		1	23/11/09-2/12/09	
3	1	1 25 cm	S03		2	23/11/09-2/12/09	Overzichtsfoto
4	1	1 25 cm	S03		2	23/11/09-2/12/09	Overzichtsfoto
5	1	1 30 cm	S07		1	23/11/09-2/12/09	
6	1	1 30 cm			4	23/11/09-2/12/09	Overzichtsfoto
7	1	1 30 cm	S07		2	23/11/09-2/12/09	Negatief S07
8	1	1 40 cm			2	23/11/09-2/12/09	Overzichtsfoto
9	1	1 40 cm	S10		2	23/11/09-2/12/09	
10	1	1 100 cm			7	23/11/09-2/12/09	Overzichtsfoto
11	1	1 100 cm	M05		1	23/11/09-2/12/09	
12	1	1 100 cm	M06		2	23/11/09-2/12/09	
13	1	1 100 cm	M09		2	23/11/09-2/12/09	
14	1	1 100 cm	M11		1	23/11/09-2/12/09	
15	1	1 100 cm	M04		1	23/11/09-2/12/09	
16	1	1 100 cm	M08		2	23/11/09-2/12/09	
17	1	1 100 cm	SK12		1	23/11/09-2/12/09	
18	1	1 100 cm		PROFIEL ZUID	1	23/11/09-2/12/09	
19	1	1 100 cm	M11		10	23/11/09-2/12/09	
20	1	1 100 cm	M11		2	23/11/09-2/12/09	M11 ontmanteld
21	2	5 cm	S03		1	30/11/09-16/12/09	Detail
22	2	70 cm			9	30/11/09-16/12/09	Overzichtsfoto
23	2	70 cm	S13		2	30/11/09-16/12/09	Met en zonder vulling
24	2	85 cm			3	30/11/09-16/12/09	Overzichtsfoto
25	2	85 cm	SK14		2	30/11/09-16/12/09	
26	2	95 cm	SK15		3	30/11/09-16/12/09	

Fotonummer	WP	Vlak	Spoor	Profiel	Aantal	Datum	Opmerkingen
27	2 100 cm	SK14-15			5	30/11/09-16/12/09	SK15 doorsnijdt SK14
28	2 100 cm		PROFIEL WEST		5	30/11/09-16/12/09	
29	2 100 cm	SK14			3	30/11/09-16/12/09	
30	2 100 cm	SK15			8	30/11/09-16/12/09	
31	2 100 cm	SK15			4	30/11/09-16/12/09	Detail textiel
32	2 100 cm	M16			3	30/11/09-16/12/09	
36	2 100 cm				29	30/11/09-16/12/09	Berging SK15
37	3 5 cm	S03			4	04/12/09-16/12/09	Overzichtsfoto
38	3 25 cm	S03			12	04/12/09-16/12/09	Overzichtsfoto
39	3 25 cm	S17			1	04/12/09-16/12/09	
40	3 25 cm	S18			1	04/12/09-16/12/09	
41	3 50 cm				2	04/12/09-16/12/09	Overzichtsfoto
42	3 50 cm	M19-20			3	04/12/09-16/12/09	
43	3 75 cm				3	04/12/09-16/12/09	Overzichtsfoto
44	3 100 cm	M21			2	04/12/09-16/12/09	
45	3 100 cm	S22			4	04/12/09-16/12/09	
46	3 100 cm	M20			1	04/12/09-16/12/09	
47	3 100 cm	S23			1	04/12/09-16/12/09	
48	3 100 cm	SK25			2	04/12/09-16/12/09	
49	3 100 cm		PROFIEL ZUID		3	04/12/09-16/12/09	
50	3 100 cm	M20			2	04/12/09-16/12/09	
51	3 100 cm				3	04/12/09-16/12/09	Overzichtsfoto
52	4 5 cm				4	04/12/09-16/12/09	Overzichtsfoto
53	4 25 cm				3	04/12/09-16/12/09	Overzichtsfoto
54							
55						16/12/09	VLOERTJE ZUSTERKOOR
56						16/12/09	VLOERTJE ZUSTERKOOR
57						16/12/09	VLOERTJE ZUSTERKOOR
58						16/12/09	VLOERTJE ZUSTERKOOR
60	4 50 cm				3	17/12/09-11/01/10	Overzichtsfoto
61	4 75 cm				2	17/12/09-11/01/10	Overzichtsfoto

Fotonummer	WP	Vlak	Spoor	Profiel	Aantal	Datum	Opmerkingen
62	4 75 cm	M26			1	17/12/09-11/01/10	
63	4 75 cm	M27			2	17/12/09-11/01/10	
64	4 100 cm	S28			4	17/12/09-11/01/10	
65	4 100 cm	M29-30			3	17/12/09-11/01/10	
66	4 0 cm	VL01			2	17/12/09-11/01/10	
67	4 100 cm			PROFIEL OOST	2	17/12/09-11/01/10	
68	4 100 cm	S28			4	17/12/09-11/01/10	
69	5 5 cm	S03			2	0701/10-12/01/10	Overzichtsfoto
70	5 5 cm	S32			3	0701/10-12/01/10	
71	5 25 cm				2	0701/10-12/01/10	Overzichtsfoto
72	5 25 cm	S32			2	0701/10-12/01/10	
73	5 75 cm				9	0701/10-12/01/10	Overzichtsfoto
74	5 75 cm	S33			2	0701/10-12/01/10	
75	5 75 cm	M26			2	0701/10-12/01/10	
76	5 100 cm				3	0701/10-12/01/10	Overzichtsfoto
77	5 100 cm	M36			2	0701/10-12/01/10	
78	5 100 cm	M35, 37			3	0701/10-12/01/10	
79	5 100 cm	M34,35			3	0701/10-12/01/10	
80	5 100 cm	SK38			2		
81	6 60 cm	S39			4	16/01/10-25/01/10	Overzichtsfoto
82	6 60 cm	M40			2	16/01/10-25/01/10	
83	6 60 cm	M29,42			2	16/01/10-25/01/10	
84	6 60 cm	M41,43			2	16/01/10-25/01/10	
85	6 60 cm			PROFIEL OOST	7	16/01/10-25/01/10	
86	7 70 cm				4	20/01/10-21/01/10	Overzichtsfoto
87	7 70 cm	S45			2	20/01/10-21/01/10	
88	7 70 cm	SK46			5	20/01/10-21/01/10	
89	7 70 cm	S47,50			1	20/01/10-21/01/10	
90	7 70 cm	SK46			4	20/01/10-21/01/10	
91	7 85 cm	SK46			6	20/01/10-21/01/10	
92	7 85 cm	M48-49			3	20/01/10-21/01/10	

Fotonummer	WP	Vlak	Spoor	Profiel	Aantal	Datum	Opmerkingen
93	7 70 cm	M48			2	20/01/10-21/01/10	
94	7 70 cm	M49			4	20/01/10-21/01/10	
95	7 85 cm	SK46			15	20/01/10-21/01/10	
96	7 70 cm	SK50			6	20/01/10-21/01/10	
97	7 85 cm	SK50			5	20/01/10-21/01/10	
98	7 85 cm	SK50			12	20/01/10-21/01/10	Details
99	7 85 cm	SK50			5	20/01/10-21/01/10	Details
100	7 85cm	SK50			6	20/01/10-21/01/10	Details
101	7 85 cm	SK50			1	20/01/10-21/01/10	Detail
102	8 5 cm				3	22/01/10-01/02/10	Overzichtsfoto
103	8 25 cm				7	22/01/10-01/02/10	Overzichtsfoto
104	8 25 cm	S52			3	22/01/10-01/02/10	
105	8 25 cm	S53			2	22/01/10-01/02/10	
106	8 25 cm	S54			3	22/01/10-01/02/10	
107	8 25 cm	S52			3	22/01/10-01/02/10	Negatief
108	8 25 cm	S54			3	22/01/10-01/02/10	Negatief
109	8 25 cm	S53			3	22/01/10-01/02/10	Negatief
110	8 25 cm	S54-55			3	22/01/10-01/02/10	
111	8 50 cm				4	22/01/10-01/02/10	Overzichtsfoto
112	8 50 cm	S56			3	22/01/10-01/02/10	
113	8 75 cm				7	22/01/10-01/02/10	Overzichtsfoto
114	8 75 cm	S57-60			3	22/01/10-01/02/10	
115	8 75 cm	SK38			3	22/01/10-01/02/10	
116	8 75 cm	SK61			3	22/01/10-01/02/10	
117	8 75 cm	SK38			2	22/01/10-01/02/10	
118	8 75 cm	SK38-62			6	22/01/10-01/02/10	
119	8 75 cm	SK38			2	22/01/10-01/02/10	Detail schedel
120	8 75 cm	SK62			2	22/01/10-01/02/10	
121	8 100 cm	S63			3	22/01/10-01/02/10	
122	8 90 cm	S58-60			1	22/01/10-01/02/10	
123	8 100 cm				6	22/01/10-01/02/10	Overzichtsfoto

Fotonummer	WP	Vlak	Spoor	Profiel	Aantal	Datum	Opmerkingen
124	8 100 cm	S63			3	22/01/10-01-02/10	Coupe
125	8 75 cm	SK62			2	22/01/10-01-02/10	
126	8 100 cm	SK38			2	22/01/10-01-02/10	
127	8 85 cm	S58-60,62			2	22/01/10-01-02/10	
128	8 100 cm	SK38			3	22/01/10-01-02/10	
129	8 90 cm	S60,62-63			2	22/01/10-01-02/10	
130	8 90 cm	S62			3	22/01/10-01-02/10	
131	8 100 cm			PROFIEL NOORD	5	22/01/10-01-02/10	
132	8 100 cm	S64-66			2	22/01/10-01-02/10	
133	8 100 cm				2	22/01/10-01-02/10	Overzichtsfoto
134	8 100 cm	S70			1	22/01/10-01-02/10	
135	8 95 cm	S64-66, 68			2	22/01/10-01-02/10	
136	8 100 cm	S60, 64-70			3	22/01/10-01-02/10	
137	8 100 cm	S60,62,67			2	22/01/10-01-02/10	
138	8 100 cm	S64-66			2	22/01/10-01-02/10	
139	8 100 cm				1	22/01/10-01-02/10	Overzichtsfoto
140	9 50 cm	S73,76			1	02/02/10-05-02/10	
141	9 50 cm	S74,75			1	02/02/10-05-02/10	
142	9 0 cm				3	02/02/10-05-02/10	Oud Vloerniveau
143	9 100 cm	SK61			1	02/02/10-05-02/10	
144	9 50 cm				1	02/02/10-05-02/10	Overzichtsfoto
145	9 100 cm	M82			1	02/02/10-05-02/10	
146	9 100 cm	M81			1	02/02/10-05-02/10	
147	9 100 cm	SK77			1	02/02/10-05-02/10	Detail
148	9 100 cm	SK77			1	02/02/10-05-02/10	
149	9 100 cm				3	02/02/10-05-02/10	Overzichtsfoto's
150	9 80 cm				1	02/02/10-05-02/10	Overzichtsfoto
151	9 50 cm	S71-72			5	02/02/10-05-02/10	
152	9 100 cm	S55			3	02/02/10-05-02/10	
153	9 50 cm				5	02/02/10-05-02/10	Overzichtsfoto's
154	9 100 cm	SK61			3	02/02/10-05-02/10	

[illegible]

